

VOYAGA YETMAGANLAR MASALALARI BO'YICHA INSPEKTOR-PSIXOLOGLAR KASBIY KOMPETENTLIGI NAMOYON ETILISHINING IJTIMOY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Annotatsiya: Maqolada jahon va respublikamizdagi ko'pgina psixologiya maktablarida inson omilini tahlil qilish, ularni kasbiy va ijtimoiy-psixologik jihatdan kamol toptirishda turli xil psixologik usullardan foydalanishga, inspektor-psixolog kasbiy kompetentligining turlicha xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: psixologik xizmat, kasbiy kompetentlik, ijtimoiy-psixologik kompetentlik, kasbiy yo'nalganlik, tadqiqot, kasbiy tayyorlik, kasbiy layoqat, psixologik nazorat.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЯВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ИНСПЕКТОРОВ-ПСИХОЛОГОВ ПО ВОПРОСАМ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Аннотация: Статья посвящена научным исследованиям, направленным на анализ человеческого фактора во многих школах психологии мира и нашей республики, использование различных психологических методов в их профессиональном и социально-психологическом развитии, изучение различных особенностей профессиональной компетентности человека инспектор-психолог.

Ключевые слова: психологическая служба, профессиональная компетентность, социально-психологическая компетентность, профессиональная направленность, исследование, профессиональная готовность, профессиональная компетентность, психологический контроль.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF INSPECTORS-PSYCHOLOGISTS ON JUVENILE ISSUES

Abstract: The article is devoted to scientific research aimed at analyzing the human factor in many schools of psychology in the world and our republic, the use of various psychological methods in their professional and socio-psychological development, the study of various features of the professional competence of a person, an inspector-psychologist.

Key words: psychological service, professional competence, socio-psychological competence, professional orientation, research, professional readiness, professional competence, psychological control.

Ko'pgina chet el va mahalliy psixologik va pedagogik adabiyotlarni tahlil qilar ekanmiz, inspektor-psixolog kasbiy kompetentligining turlicha xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarda ochib berilgan kasbiy kompetentlik metodologiyasiga oid pedagogik psixologik xususiyatlarni nazariy jihatdan izohlashga harakat qildik. Ko'pgina ilmiy adabiyotlarning tahliliga qaraganda, kasbiy kompetentlikni aniqlashga doir tadqiqotchilar tomonidan turli yondashuvlar mavjudligini ko'rishimiz mumkin.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, chet el va mahalliy pedagogik-psixologik adabiyotlarda "Kompetentlik" tushunchasini ta'riflashda yagona yondashuv mavjud emas. Kompetentlik so'zining lug'aviy ma'nosi lotinchadan olingan bo'lib, "competo" "erishayapman, munosibman" degan ma'nolarni anglatadi, hamda ma'lum faoliyat turidan xabardorligini bilishini bildiradi. "Kompetensiya" bu – inson faoliyatiga namoyon bo'ladigan, etarli darajada boxabar faoliyat yoki sohada insonning amaliy jihatdan qodirligi, shuningdek, kasbiy faoliyatning ma'lum bir tizim bo'yicha shakllanganligini belgilovchi xususiyat hisoblanadi. Shunga qaramay, aksariyat mualliflar tomonidan kompetentlik faoliyat yoki harakatning samarali ishlashi bilan bog'lanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya.

Deyarli barcha lug'atlarda "kompetentlik" va "kompetensiya" muammolari alohida bir kategoriya sifatida o'rganiladi. Kompetentlik ta'riflari bir-biriga juda o'xshash va bir-birini takrorlaydi, "kompetentlik" uchun yagona talqin bo'lmasa-da, bu konsepsiya "har qanday tashkilot yoki mutaxassisning bilimlarga egalik qilish vakolatlari (huquq va burchlari) yig'indisi" deb talqin qilinadi. Shunday qilib, "kompetensiya" – bu "kompetentlik" so'zidan olingan termin bo'lib, insonning bilim, ko'nikma va malakalarni to'g'ri anglay olishiga, "kompetentlik" esa semantik tomondan birlamchi yo'nalish bo'lib, ularning intro (insonning ichki imkoniyatlari) jamlanmasi, tizimi, shaxsning ma'lum bir tajribalari "jamlanmasi" ni bildiradi [4].

I.A.Zimnyaya "kompetentlik"ni uch guruhini keltirib o'tadi:

- o'z-o'ziga shaxs sifatida va hayot faoliyatining sub'ekti sifatida qarashligi;
- insonning boshqa kishilar bilan o'zaro ta'sir munosabati bilan bog'liqligi;
- inson faoliyati bilan bog'liq kompetensiyalar uning barcha turlari va shakllarida namoyon bo'lishi[4].

Bizning fikrimizcha, voyaga etmaganlar masalalari bo'yicha inspektor-psixologlarining kasbiy tayyorgarligini tashkil etish jarayonida I.A.Zimnyaya asarlari juda muhim sanaladi.

Kompetentlik keng ma'noda qobiliyat bilan bog'liq bo'lishi mumkin, ko'nikma, malaka va boshqalar. Kompetentli shaxs - etarli malakaga, bilim va imkoniyatlarga ega shaxs hisoblanadi.

So'nggi yillarda kompetentlik muammosi yangicha talqinlarda namoyon bo'lmoqda. Ko'pgina olimlar nafaqat kompetentlik balki professional kompetentlik haqida mutaxassisning kasbiy mehnat talablariga muvofiqligi ko'rsatkichi sifatida fikr yuritishgan (E.F.Zeer, A.K.Markova va boshqalar).

Shaxsning professional kompetentlik muammosi bo'yicha K.K.Platonova, N.S.Ribakov tadqiqotlarida mutaxassislarning kasbiy faoliyati bo'yicha o'zini-o'zi anglaganligi, kasbiy yutuqlari, o'z kasbining ustasi ekanligi, kasbiy malaka kabi asosiy psixologik kategoriyalarning mazmunini anglashga yordam beradi. Ushbu yo'nalish doirasida professional yondashuv usullari ham takomillashtirilgan.

Navbatdagi yo'nalish - akmeologik bo'lib, kasbiy mahoratni rivojlantirishning akmeologik muntazamlik va determinantlarini o'rganishga va etuk shaxsning rivojlanishini belgilaydigan qonuniyatlarni aniqlashga qaratilgan (A.A.Bodalev, A.A.Derkach, N.V. Kuzmina va boshqalar).

L.A.Petrovskaya birgalikdagi va boshqaruv faoliyatida, shuningdek, turli xil muloqotlarni amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega kommunikatsiya kompetensiyasining maxsus konsepsiyasini ishlab chiqdi.

"Kasbiy kompetentlik" tushunchasi ko'plab psixolog olimlar (B.S.Gershunskiy, E.F.Zeer, Yu.V.Kainova, V.A.Kalney, B.N.Komissarov, J.K.Latishev, N.V Kuzmina, A.K.Markova, V.A.Slastenin va hokazo) o'z ilmiy ishlarida tahlil qilishgan.

E.F.Zeer "Professional kompetentlikni" shaxsining ma'lum bir xususiyatlari integratsiyasi ya'ni, kasbiy faoliyatning ma'lum bir turini amalga oshirish uchun kerak bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar ierarxiyasi" deb ta'kidlaydi [5].

Shaxsiy rivojlanish va kasbiy shakllanish ijtimoiy kontekstining muvofiqligi muammosi kasbiy sifatlarini tadqiq qiluvchi jahon olimlarining ishlarida ham o'z aksini topgan.

L.B.Shneyder asos solgan kasbiy sifatlarini tadqiq qilishning zamonaviy yo'nalishida ushbu fenomen kasbiy o'zini-o'zi anglash sifatida ko'rib chiqiladi, bunda shaxs o'zini muayyan bir kasb va mehnat jamoasining vakili sifatida anglaydi, o'z "Men"ini kognitiv, emotsional xulq-atvor jihatdan tavsiflashda o'zini va boshqalardan farqli ekanligini aniqlaydi. Kasbiy sifatlarini tadqiq qiluvchi jahon psixologlari uchun psixik voqeliklarni tuzilmaviyligi va tizimliliigi tamoyili, sifatarning genetik o'zaro bog'liqlik darajasini qidirish, kasbiy faoliyatni o'zlashtirish va amalga oshirish jarayonida sifatarning shakllanishini tadqiq qilishga asos bo'lib xizmat qiladi. Bu jahon tadqiqotchilarining an'anaviy va konseptual metodologik bazasi bo'lib, quyidagilarga xizmat qiladi: kasbiy faoliyatdagi sistemagenez, shaxsning kasbiy shakllanishi, mehnat faoliyati va boshqalar.

Kasbiy sifatarning elementlari tarzida ehtiyojlar, qiziqishlar, yo'nalishlar, ishonch va kasb orqali qondiriluvchi va amalga oshiriluvchi shaxsning motivasion sohasining boshqa tarkibiy qismlari ko'rib chiqiladi. Kasbiy sifatlariga erishish uchun shaxs faolligini ta'minlovchi zaruriy bilim va qobiliyatlarga ega bo'lish lozim [6].

Ye.N.Kiryanova kasbiy sifatlarini o'zgaruvchan kasbiy sharoitlarda ko'nikma va malakalarni shakllanganlik darajasi va keyinchalik kasbiy o'sish bilan shartlangan, muayyan bir bosqichda sub'ektning kasbiy mahorat darajasiga erishishni ta'minlovchi individual belgi, kasbiy shartlar va kasb

mazmunining barqaror muvofiqligi sifatida tavsiflaydi. U tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kasbiy sifatlar integral xarakterga ega va mutaxassislarning kasbiy faoliyatga moslashishlarining universal asosi hisoblanadi. Bu sifatning juda ko'p tarkibiy qismlarga ega ekanligi haqidagi xulosani keltirib chiqaradi. Kasbiy mahoratning yuqori darajasi bilan bir qatorda yangi sharoitdagi ish joyida ko'nikma va malakalarni qo'llash qobiliyati tarkibiga kommunikativ qobiliyatlar, emotsional-irodaviy sohaning shakllanganligi, faollik, sobitqadamlik, keskinlik, stressga barqarorlik, qolaversa, mehnat jamoasining axloqiy me'yorlariga amal qilishi kiradi.

L.V.Mishenko ishlarida kasbiy sifatlar kasbiy faoliyat kontekstiga nisbatan ko'rib chiqiladi. Uning fikricha, sub'ekt ijtimoiy muhit bilan kasbiy o'zaro ta'sirga kirishib, uning o'z-o'ziga nisbatan hurmati oshadi. Muallif kasblar olamiga yo'naltirishni ta'minlovchi shaxs xarakterlariga, faoliyatda shaxs potentsialining to'la namoyon bo'lish shartiga, qolaversa, kasb tanlashning mumkin bo'lgan oqibatlarini oldindan ko'ra bilishga alohida e'tibor qaratadi. Kasbiy sifatlar insonning o'z kasbini bilishi, o'zini mutaxassis sifatida qabul qilishi, kasbiy vazifalarini a'lo darajada va boshqalar uchun foydali tarzda amalga oshirishi bilan belgilanadi.

Tadqiqotlarning ko'rsatishicha, kasbiy sifatlar – ijtimoiy sharoitlarga bog'liq bo'lgan shaxsiy va kasbiy rivojlanish mahsulidir. Bu professiogenez konsepsiyasining muallifi Ye.P.Yermolayeva hisoblanadi. Muallif kasbiy sifatlar faqatgina kasbni yuqori darajadagi mahorat bilan boshqarish orqali shakllanadi va faoliyat jarayonining asosiy elementlarini barqaror muvofiqligi sifatida namoyon bo'ladi, degan g'oyani ilgari suradi. Kasbni egallash bosqichi va shunga muvofiq kasbiy sifatlar darajasini tahlil qilish sub'ektning o'zi bilan kasbni identifikatsiya qilish darajasi kasbiy sifatlar funksiyasini amalga oshirish imkonini aniqlashi mumkinligini ko'rsatdi. Kasbiy sifatlar muvofiqlashtiruvchi va qayta tashkil qiluvchi funksiyalarini boshqaradi, ijro etadi: bu funksiyalarning o'zaro muvofiqligi kasbiy o'zini-o'zi anglashga olib keladi va kasbiy rivojlanishni ta'minlaydi. Kasbiy sifatning muvofiqlashtiruvchi funksiyasi kasbiy sentrizm va barqaror kasbiy-mintaqaviy pozitsiyaning zaruriy darajasini ta'minlash bilan belgilanib, u quyidagi mezonlarni o'z ichiga oladi: konstantlik (o'zgarishlarga qarshilik ko'rsatish qobiliyati), moslashuvchanlik (noadekvat kasbiy stereotiplarni yengib o'tishga qodirlik), distantlik (ish joyi haqidagi semantik, informatsion, madaniy tasavvurlarga ega bo'lish). Qayta tashkil qiluvchi funksiya kasbiy pozitsiyani rivojlantirish va o'zgartirishga yo'naltirilgan bo'lib, ular:

- kasbiy sifatlar va shaxsning kasb bilan identifikatsiyasi diapazonining o'zgarishiga;
- o'z kasbini boshqa kasblardan ajratish;
- kasbiy sifatlar tizimidagi tartiblilik yoki «tarqoqlik». Professiogenez negizida qayta quruvchi, muvofiqlashtiruvchi va amalga oshiruvchi tarkibiy qismlarning davriy dinamikasi yotadi.

Ushbu yondashuvda kasbiy sifatlar shaxs komponenti, ya'ni muvaffaqiyatli kasbiy moslashishini ta'minlovchi va kompetentlik, kasbiy egiluvchanlik, ishga qiziqish va muhitga moslashishga asoslangan kasbiy kar'eradagi ustuvor omillar sifatida ko'rib chiqiladi.

K.A.Abulxanova-Slavskaya tomonidan hayot yo'li tuzilishi (hayotiy pozitsiya, hayotiy chiziq, hayot mazmuni)ga asoslangan murakkab kasbiy sifatlar tipologiyasi ishlab chiqildi. Muallif shaxsning kasbiy faoliyatida o'zini namoyon qilish xususiyatlariga muvofiq quyidagi kasbiy sifatlar tipologiyasini ajratib ko'rsatadi:

- shaxsning o'z xarakteriga maksimal darajada mos bo'lgan kasbni tanlash orqali o'zligini namoyon etadi. Bu holda hayotiy tajribalarda shaxs o'zining imkoniyatlarini to'liq amalga oshirishiga sharoit yaratuvchi vaziyatlarni takrorlash bilan bog'liq.

- shaxsga kasbiy mahorat pillapoyalaridan ko'tarilish imkonini beruvchi kasb tanlanadi. Bu holatda kasbiy pozitsiyaning sifatli o'zgarishi bilan bir qatorda imkoniyatlarning ortishiga olib keluvchi harakat sodir bo'ladi. Kasbiy yuksalish negizida mehnat faoliyatining talablari va vazifalari, shu bilan bir qatorda shaxs qobiliyatlarining rivojlanishi yotadi.

- shaxs o'z ustida ishlashi hamda shaxsiy sifat va qobiliyatlarini rivojlantirish orqali kasbiy faoliyatda o'zligini namoyon qiladi. Kasb potentsial holatdagi shaxs qobiliyatlarini faollashtiradi, uning rivojlanishi uchun imkoniyat yaratib beradi.

- shaxsning o'zligini namoyon qilishi qobiliyatga, o'zini-o'zi nazorat qilish va o'zini-o'zi tahlil qilishga hamda ijodiy faollikni rejalashtirishga asoslaniladi: bu holatda shaxs kasbiy o'sish va rivojlanishga, qolaversa, shaxsiy qobiliyatlarini amalga oshirish maqsadida mehnat sharoitini qayta qurishga qodir bo'ladi.

Bizning fikrimizcha, kasbiy sifatlarini o'rganishning qiyin tomoni, birinchidan, u shaxsning aynan o'ziga, ikkinchidan, esa muayyan bir guruh a'zolariga tegishlidir. Muayyan bir ijtimoiy

kategoriyalarga shaxsiy dahldorlikni idrok qilishning identifikatsiya jarayoni shunga muvofiq qadriyatlar tizimining shakllanishi bilan hamohang tarzda kechadi. Kasbiy shakllanish jarayonida sub'ekt o'zini o'z kasbi vakili, u yoki bu kasbiy sifat sohibi, yohud muayyan bir taraqqiyot bosqichidagi mutaxassis sifatida identifikatsiyalaydi. Shuning uchun ham "shaxsiy-ijtimoiy" tizimdagi kasbiy sifatlar baribir ijtimoiylikka va ijtimoiy xususiyatlarga ega.

Natijalar

Voyaga etmaganlar masalalari bo'yicha inspektor-psixolog kasbiy kompetentligi namoyon etilishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini aniqlashda V.A.Melnikov, L.Ya.Yampolskiylarning "Psixodiagnostik test" metodikasi asosida nazorat tajribada metodikaning 10 ta asosiy omillari bo'yicha qo'lga kiritilgan natijalarni tahlil qiladigan bo'lsak, ko'pgina omillardagi ko'rsatkichlarda yuqori ijobiy o'sish kuzatilganligini guvohi bo'lamiz (1-jadvalga qarang).

1-jadval

Voyaga etmaganlar masalalari bo'yicha inspektor-psixologlar kasbiy kompetentligi namoyon etilishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari ko'rsatkichlari (V.A.Melnikov, L.Ya.Yampolskiylarning "Psixodiagnostik test" metodikasi bo'yicha)

№	Omillar	Ko'rsatkichlar	Ayol xodimlar $n_1=70$				Erkak xodimlar $n_1=190$			
			Aniqlovchi tajriba		Nazorat tajriba		Aniqlovchi tajriba		Nazorat tajriba	
			M_1	S	M_2	S	M_1	S	M_2	S
1	Nevrotizm	quyi	1,27	1,90	1,89	1,02	1,41	1,36	1,91	1,73
		o'rta	4,34	3,87	5,53	3,05	5,17	2,04	5,89	2,28
		yuqori	8,41	3,57	9,63	2,24	7,15	2,18	9,41	2,31
2	Psixotizm	quyi	1,74	1,38	1,93	1,22	1,32	1,45	1,96	1,04
		o'rta	4,19	2,60	5,77	2,10	5,31	1,81	5,86	1,12
		yuqori	7,09	2,93	6,08	1,31	7,52	2,23	6,06	2,10
3	Depressiya	quyi	1,25	3,56	1,76	3,11	1,43	1,29	1,84	1,49
		o'rta	5,41	1,86	5,81	1,12	5,47	2,14	5,85	2,35
		yuqori	8,32	3,10	6,12	2,13	7,65	1,16	6,5	1,28
4	Vijdonlilik	quyi	1,15	1,31	1,86	1,45	1,35	1,03	1,85	1,25
		o'rta	4,83	2,96	5,89	04	84	64	92	04
		yuqori	9,42	3,29	9,91	19	84	62	87	03
5	Turg'un-lashganlik	quyi	1,34	1,14	1,84	1,44	1,37	1,23	1,88	1,47
		o'rta	4,18	2,34	5,78	2,12	5,15	1,96	5,83	1,12
		yuqori	8,50	3,21	6,02	3,74	7,72	3,08	6,07	3,24
6	Umumiy faollik	quyi	1,08	1,00	1,01	1,42	1,40	1,86	1,03	1,21
		o'rta	4,82	3,28	5,89	3,74	5,12	2,05	5,92	2,35
		yuqori	9,12	3,11	9,78	3,45	7,73	1,09	9,71	1,24
7	Tobelik	quyi	1,87	2,90	1,41	1,02	1,34	1,23	1,21	1,75
		o'rta	4,51	3,49	4,51	3,21	5,07	2,03	5,59	2,41
		yuqori	8,48	2,92	6,23	2,21	8,37	1,08	6,21	1,24
8	Muomalaga kirishimlilik	quyi	1,37	3,65	1,02	2,75	1,41	2,09	1,08	2,42
		o'rta	4,73	3,90	5,88	3,12	5,02	2,23	5,49	2,12
		yuqori	8,79	3,94	9,71	3,32	8,35	1,78	9,56	1,02
9	Estetik taassurotchilik	quyi	1,80	4,03	1,02	2,67	1,52	1,06	1,52	1,24
		o'rta	5,01	3,45	5,75	3,45	5,24	3,02	5,86	3,02
		yuqori	8,59	3,62	7,01	3,62	8,24	1,88	6,39	1,88
10	Nazokatlilik	quyi	1,27	3,58	1,10	3,58	1,43	2,12	1,03	2,12
		o'rta	4,63	3,11	5,86	3,11	5,11	2,53	5,92	2,53
		yuqori	8,22	3,89	6,08	3,89	7,91	1,53	6,09	1,53

Izoh: quyi (1-2 ball), o'rta (3-6 ball), yuqori (7-10 ball).

M – O'rtacha arifmetik qiymat. S – Standart og'ish

**Voyaga etmaganlar masalalari bo'yicha inspektor-psixologlar kasbiy kompetentligi
bilan ijtimoiy-psixologik kompetentligi umumiy ko'rsatkichlari orasidagi korrelyatsion
bog'lanish natijalari (n=260)**

Omillar		Kasbiy kompetentlik									
		Nevrotizm	Psixotizm	Depressiya	Vijdonlilik	Turg'unlashganlik	Umumiy faollik	Tobelik	Muomalaga kirishimlilik	Estetik taassurotchanlik	Nazokatlilik
Ijtimoiy-psixologik kompetentlik	Insonlarni tushunish	0,219	0,106	-0,281	0,462	0,597*	0,311	0,232	0,679*	0,585*	0,571*
	Vaziyatlarni tushunish	0,239	-0,416	0,143	0,431	0,431	0,159	0,116	0,573*	0,2091	0,209
	Uddaburonlik	0,190	-0,037	0,136	0,259	0,407	0,690*	-0,043	0,23	0,203	0,102
	Axloqiy ustanovkalar	0,387	0,102	-0,318	0,571*	0,320	0,187	0,362	0,418	0,336	0,420
	Muvaffaqiyatga erishganlik motivatsiyasi	0,401	-0,013	0,019	0,400	0,239	0,569*	-0,218	0,209	0,119	0,112
	Emotsional barqarorlik	0,523*	-0,233	0,078	0,526*	0,469	0,207	-0,108	0,189	-0,108	0,356
	Imidj	0,368	0,230	0,104	0,266	0,482	0,168	0,223	0,201	0,102	0,706**
	Sotsial psixologik kompetentlik	0,211	0,201	-0,155	0,434	0,466	0,401	0,186	0,701**	0,301	0,466
	Verbal kompetentlik	0,402	0,125	-0,154	0,398	0,487	0,201	0,109	0,609*	0,203	0,387
	Operativ ijtimoiy-psixologik kompetentlik	0,561*	0,231	0,060	0,160	-0,102	0,642*	0,407	0,203	0,408	0,197
	Ego kompetentlik	0,173	0,603*	0,412	0,435	0,228	0,204	-0,109	0,312	0,404	0,509*
	Kommunikativ kompetentlik	0,492	0,152	0,149	0,247	0,395	0,298	0,105	0,708**	0,208	0,395
	Ishonchlilik	0,468	0,116	0,159	0,746**	0,512*	0,132	0,103	0,459	0,102	0,312
	Barqaror insoniy munosabatlar	0,573*	0,103	-0,109	0,585*	0,432	0,473	0,109	0,608*	-0,109	0,496
	Shaxslilik kommunikativ imkoniyati	0,478	0,236	-0,189	0,241	0,208	0,089	0,122	0,587*	0,204	0,301

* $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,01$

Olib borilgan trening mashg'uloti natijasida aniqlovchi tajribada qo'lga kiritilgan natijalarning ijobiy tomonga o'sganligini ko'rishimiz mumkin. Nazorat tajribasidan olingan ma'lumotardan ko'rinib turibdiki, voyaga etmaganlar bo'yicha inspektor-psixologlarning kasbiy kompetentligi bilan ijtimoiy-psixologik kompetentligi ko'rsatkichlarining ijobiy shakllanayotganligini belgilovchi bir qancha statistik ahamiyatga ega bo'lgan alomatlar o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlikda o'z aksini topgan. qo'riqlash xizmati xodimlaridagi bunday ijtimoiy-psixologik imkoniyatning mavjudligi kasbiy faoliyatni to'g'ri tashkil qiluvchi omillardan biri sifatida xizmat qiladi.

Inspektor-psixologlarining ijtimoiy-psixologik kompetentligi bilan kasbiy kompetentligi namoyon etilishining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini o'zaro bog'lovchi jihatlariga e'tibor

qaratadigan bo'lsak, ularda insonlarni tushunish bilan turg'unlashganlik ($r=0,597$, $p\leq 0,05$), muomalaga kirishimlilik ($r=0,679$, $p\leq 0,01$), estetik taassurotchanlik ($r=0,585$, $p\leq 0,05$), nazokatlilik ($r=0,571$, $p\leq 0,01$) omillari, vaziyatlarni tushunish bilan muomalaga kirishimlilik ($r=0,573$, $p\leq 0,05$) omili, uddaburonlik bilan umumiy faollik ($r=0,690$, $p\leq 0,05$) omili, axloqiy ustanovkalar bilan vijdonlilik ($r=0,571$, $p\leq 0,05$), omili, muvaffaqiyatga erishganlik motivatsiyasi bilan umumiy faollik ($r=0,569$, $p\leq 0,05$) omili, emotsional barqarorlik bilan nevrotizm ($r=0,569$, $p\leq 0,05$), Vijdonlilik ($r=0,526$, $p\leq 0,05$) omili, imidj bilan nazokatlilik ($r=0,706$, $p\leq 0,01$) omili, sotsial psixologik kompetentlik bilan muomalaga kirishimlilik ($r=0,701$, $p\leq 0,01$) omili, verbal kompetentlik bilan muomalaga kirishimlilik ($r=0,609$, $p\leq 0,05$) omili, operativ ijtimoiy-psixologik kompetentlik bilan nevrotizm ($r=0,561$, $p\leq 0,05$), umumiy faollik ($r=0,642$, $p\leq 0,05$) omillari, ego kompetentlik bilan nevrotizm ($r=0,603$, $p\leq 0,05$), nazokatlilik ($r=0,509$, $p\leq 0,05$) omillari, kommunikativ kompetentlik bilan muomalaga kirishimlilik ($r=0,708$, $p\leq 0,01$), omili, ishonchlilik bilan vijdonlilik ($r=0,746$, $p\leq 0,01$), turg'unlashganlik ($r=0,512$, $p\leq 0,05$) omillari, barqaror insoniy munosabatlar bilan vijdonlilik ($r=0,573$, $p\leq 0,01$), vijdonlilik ($r=0,585$, $p\leq 0,05$), muomalaga kirishimlilik ($r=0,608$, $p\leq 0,05$) omillari, shaxslilik kommunikativ imkoniyati bilan muomalaga kirishimlilik ($r=0,587$, $p\leq 0,05$) omili bilan ijobiy korrelyatsiya berganligi qo'riqlash xizmati xodimlarining kasbiy faoliyat samaradorligiga xizmat qilishi bilan ahamiyatli ekanligini qayd qilish lozim (2-jadvalga qarang).

Shaxsning kasbiy rivojlanishi bilan bog'liq ravishda yuzaga keladigan psixologik xususiyatlarni rivojlantirishga qaratilgan psixotexnikaning samaradorligini baholashda aniqlovchi va nazorat tajribalaridan olingan natijalarning tahlillariga asosanib, qolaversa, inspektor-psixologlarning ijtimoiy-psixologik kompetentligini rivojlantirish dasturi v bo'yicha quyidagilar aniqlandi:

1. Ijtimoiy-psixologik va kasbiy kompetentlik inspektor-psixologning samarali faoliyat yuritishini ta'minlovchi sohaga oid bilim, ko'nikma va malakalari majmui sifatida Inspektor-psixologning kasbiy faoliyatida ahamiyatli ekanligi aniqlandi.

2. Inspektor-psixologning kasbiy faoliyatida ijtimoiy-psixologik kompetentlikning namoyon etilishi va rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar professionallik darajasini takomillashuviga xizmat qilishi mumkin.

3. Inspektor-psixologning voyaga etmaganlar bilan o'zaro adekvat munosabatga kirisha olishi, xususan, muloqot vaziyatlarini tahlil etuvchanlik, suhbatdoshning xulq-atvori, xatti-harakatlari, ruhiy kechinmalariga nisbatan adekvat sezuvchanlik va turli xil vaziyatlarga nisbatan muayyan darajada moslashuvchanlik sifatlarining namoyon etilishi bilan xarakterlanadi.

4. Inspektor-psixologlarining ijtimoiy-psixologik kompetentligining namoyon etilishi, har bir inspektor-psixologda o'ziga xos tarzda shakllangan kasbiy va kommunikativ kompetentlik kabi omillarga bevosita bog'liqligi ijtimoiy-psixologik kompetentlik, kasbiy faoliyati samaradorligini belgilashga va shaxs barkamolligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Батаршев А.В. Психодиагностика способности к общению или как определить организаторские и коммуникативные качества личности. – М.: Гуман. Изд. Центр Владос, 1999. – 176 с.

2. Лаптева М.Д. Компетентность социального взаимодействия: компонентный состав и подходы к формированию // Проблемы качества образования: материалы XV Всерос. науч.-метод. конф.–Уфа, 2005.– С. 39-47.

3. Суннатова Р.И. Саморегуляция мыслительной деятельности. – Ташкент: Фан, 1996. – С. 83.

4. Golniiz G., Schulz-Wulf G. Rhythmisches psychomotorische Musiktherapie. Yena, 2004.-112 P.

5. Glassman A. H., Shapiro P.A., Depression and the course of coronary artery disease. Am J Psychiatry. 1998. – P. 4-11.

6. Gmott H.G. between Parent and Children. N.Y., 2003. P – 219.

7. Olimov L.Ya. Psixodiagnostika va psixometrika asoslari. Darslik. "Durdona" nashriyoti. Buxoro. 2021. -B. 747.